

Irena Makarczyk

WKŁAD KS. PROF. ALOJZEGO SZORCA W HISTORIOGRAFIĘ WARMIŃSKĄ OKRESU NOWOŻYTNEGO

Słowa kluczowe:

Warmia, dominium warmińskie, diecezja warmińska, kapituła warmińska, biskupi warmińscy

Schlüsselwörter:

Ermland, Fürstbistum Ermland, Bistum Ermland, ermländische Domkapitel, ermländischen Bischöfe

Keywords:

Warmia, Prince-Bishopric of Warmia, Diocese of Warmia, Warmia chapter, bishops of Warmia

INSTITUT ETNOLOGICZNY
IM. WOCIECHA KEJTRYSKIEGO

W historiografii warmińskiej spotykamy się z pojęciami takimi, jak Warmia, diecezja warmińska i dominium warmińskie. Czy są to pojęcia tożsame? Ks. prof. Alojzy Szorc w kilku swoich pracach wyjaśnia te terminy, jak pisze, „w celu ostatecznego wyeliminowania spotykanego jeszcze błędnego poglądu, że Warmia jako dominium i diecezja warmińska oznaczają jedno i to samo”¹.

Warmia, której dzieje zgłębiał ks. prof. Alojzy Szorc sam nazywał Warmią historyczną i taką dał jej definicję: „Warmia jest to część terytorium pierwotnej diecezji warmińskiej, którą otrzymał we władanie świeckie pierwszy biskup warmiński Anzelm sobie i swoim następcom tytułem swego uposażenia”². Tę wydzieloną biskupowi część zwykło się nazywać dominium warmińskim, a stanowiło ono trzecią część całej diecezji warmińskiej. I tylko ta część ostała się przy katolicyzmie, kiedy w 1525 roku powstały protestanckie Prusy Książęce. Od tego czasu tylko ta część stanowiła diecezję warmińską. Zatem przyjmując, iż ks. prof. Szorc zajmował się Warmią historyczną, mamy na myśli powierzchnię pierwotnego dominium, które w swych poreformacyjnych granicach niemal pokrywało się z powierzchnią diecezji warmińskiej, której obszar obejmował zaledwie 4.249,09 km².

¹ A. Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990, s. 12.

² *Warmia w dobie „potopu” szwedzkiego 1654–1660. Protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej, korespondencja i akta*, oprac. A. Szorc, I. Makarczyk, Olsztyn 2008, s. II.

Na Warmii, którą czasami nazywamy też księstwem duchownym, elitę intelektualną stanowili duchowni – biskupi oraz kanonicy obu kapituł – katedralnej i kolegiackiej, a czasami też szeregowi duchowni. Byli to ludzie wykształceni, często studiujący za granicą, a niektórzy z nich w okresie późniejszym zajmowali się pisarstwem czy zgłębiali dotychczasowe ustalenia naukowe. Na pewno postacią sztandarową był i nadal pozostaje Mikołaj Kopernik, którego badania okazały się rewolucyjne w nauce światowej. Ale nie można lekceważyć dokonań pomniejszych, które w sumie dają Warmii świadectwo ludzi uczonych. Na pewno do takich należał biskup warmiński kardynał Stanisław Hozjusz, który zasłynął jako autor prac teologicznych, natomiast z prac historycznych znany jest Marcin Kromer. Było też wielu innych³. W drugiej połowie XIX wieku historycy warmińscy skupieni wokół Warmińskiego Towarzystwa Naukowego⁴ bardzo owocnie włączyli się w ogólny wówczas trend europejski edycji źródłowych. Oni to w latach 1860–1937 wydawali źródła do najstarszych dziejów Warmii, pod ogólnym tytułem: *Pomniki dziejowe Warmii (Monumenta Historiae Warmiensis)*. Jest to seria zamknięta, w sumie licząca trzynaście tomów źródeł, z których badacze Warmii korzystają do dnia dzisiejszego⁵.

Do badaczy współczesnych, zajmujących się dziejami Warmii należał, nieżyjący już, biskup Jan Obląk. Bardzo pożyteczną, zwłaszcza dla młodych badaczy, pracę translatorską wykonuje biskup senior ks. prof. Julian Wojtkowski. Z grona współczesnych duchownych Warmią zajmuje się ks. prof. Andrzej Kopiczko. Jemu zawdzięczamy cenne prace z zakresu prozopografii duchowieństwa warmińskiego. Do grona historyków świeckich nam współczesnych należą m.in. prof. Stanisław Achremczyk, Danuta Bogdan, Jerzy Sikorski czy Jerzy Kielbik.

Niewątpliwie do wybitnych historyków zajmujących się dziejami Warmii należał ks. prof. Alojzy Szorc. Pochodził z ziemi podlaskiej. Urodził się 6 października 1935 roku, ale od czasów studiów w Warmińskim Seminarium Duchownym w Olsztynie, czyli od 1954 roku związał się z Warmią i tu pozostał przez całe życie. W 1959 roku przyjął święcenia kapłańskie i przez pierwszy rok pracował jako wikariusz w parafii olsztyńskiej Najświętszego Serca Pana Jezusa. Następnie podjął studia z zakresu historii Kościoła na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od tego czasu rozpoczęła się droga naukowa ks. Szorca związana z badaniami nad dziejami Warmii w okresie nowożytnym. Nieocenionym źródłem do tychże badań są materiały zachowane w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, przy ul. Kopernika 47. Z tych zasobów ks. Szorc korzystał przygotowując swoje pierwsze prace

³ Pisze o nich A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, cz. 1, Olsztyn 2000, ss. 108–117. Na s. 108 autor pisze: „Najbardziej znaczące miejsce wśród publikacji duchowieństwa warmińskiego zajmują prace historyczne i to o zasięgu nie tylko regionalnym”.

⁴ Powstało ono w 1856 roku.

⁵ Serię tę omówił A. Szorc, *Monumenta Historiae Warmiensis – seria źródeł do dziejów Warmii opublikowanych w latach 1860–1937 i jej wydawcy*, *Echa Przeszłości*, 2009, t. 10, ss. 161–190.

naukowe, czyli magisterium i rozprawę doktorską. Z czasem zasoby tego archiwum poznał bardzo dobrze, obficie wykorzystywał je do swoich opracowań, a część przekazów źródłowych wydał drukiem. Znaczenie zachowanych tam źródeł dla badań nad dziejami Warmii ks. Szorc przedstawił w jednym ze swoich artykułów⁶.

Warsztat naukowy ks. prof. Alojzego Szorca oraz jego dorobek badawczy możemy dzisiaj poznać w Pracowni Naukowej Jego Imienia, jaka została zorganizowana w dwóch pomieszczeniach w wspomnianym Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Tu znajduje się cały księgozbiór naukowy ks. profesora, wszystkie wypisy archiwalne z archiwów i bibliotek polskich oraz zagranicznych, a także publikacje. Te ostatnie będą przedmiotem naszego zainteresowania⁷. Można je prezentować na różny sposób. Wydaje się, że w ogólnym dorobku ks. prof. Szorca najprostszym kryterium będzie podział prac na te dotyczące ogólnych dziejów Warmii, następnie prace odnoszące się w swej treści do spraw dominium oraz odrębnie spraw diecezji, aczkolwiek przyznać trzeba, że czasami trudno o ich rozdzielenie, bo na Warmii te dwie płaszczyzny przenikały się nawzajem.

Warmia w publikacjach ks. prof. Alojzego Szorca

Wydarzeniem ogólnym dotyczącym Warmii ks. prof. Szorc poświęcił trzy opracowania. Pierwsze dotyczyło włączenia Warmii do Polski w 1466 roku⁸. Autor ukazał okoliczności powstającej w Prusach opozycji wobec zakonu krzyżackiego, która jak pisze „zdołała wykształcić silną formę organizacyjną – tzw. Związek Pruski [...]”, który ukonstytuował się na zjeździe w Kwidzynie 14 marca 1440 r.” Następstwem było wypowiedzenie posłuszeństwa zakonowi i oddanie się pod opiekę króla polskiego. Jak czytamy dalej: „Na prośbę związkowców król 6 marca 1454 r. dokonał aktu inkorporacji Prus do Polski”. Ten fakt stał się pretekstem do wojny trzynastoletniej zakonu z królem polskim Kazimierzem Jagiellończykiem. Zwycięstwo strony polskiej doprowadziło do podpisania w Toruniu 19 października 1466 roku pokoju, na mocy którego Warmia, w ramach utworzonych wówczas Prus Królewskich, miała pozostawać na zawsze pod protekcją i panowaniem królów polskich, ale zachować prawa i przywileje, jakie zdobyła w czasach krzyżackich”. To, co ciekawe w tym ważnym wydarzeniu, na co uwagę zwrócił ks. Szorc, to niejednakowe stanowisko rządców warmińskich do powstałego Związku Pruskiego. Kapi tuła niemal od razu przystąpiła do Związku, natomiast ówczesny biskup Franciszek Kuhschmalz dążył do jego delegalizacji.

⁶ A. Szorc, *Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie – jego zawartość i znaczenie*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2002, ss. 76–85.

⁷ Pełny wykaz publikacji zob. I. Makarczyk, *Ksiądz profesor Alojzy Szorc (6 X 1935–27 XII 2010)*, Kościół w Polsce. Dzieje i kultura, Lublin 2012, ss. 365–376.

⁸ A. Szorc, *W sprawie włączenia Warmii do Polski w 1466 roku*, w: *Studia Historyczne z XIII–XV wieku*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 1995, ss. 143–150.

W jednym ze swoich artykułów ks. prof. Szorc zwrócił uwagę na ciekawy wątek w związku z włączeniem Warmii do Rzeczypospolitej. Możemy przeczytać m.in. takie stwierdzenie: „Dotychczas historycy w ogóle nie zwrócili uwagi na inny bardzo ważny moment integracji Warmii z Polską po 1466 r., jakim były ogłaszane tu modlitwy w intencji dworu polskiego i wszystkich ważniejszych wydarzeń, którymi żył cały kraj. Tutaj największą zasługę należy przyznać biskupom warmińskim⁹. Modlitwy ogłaszane na Warmii w intencji Rzeczypospolitej autor nazywa „szkołą patriotyzmu”. Przytacza też zarządzenia biskupów od XVI–XVIII wieku, w których nakazywali oni wiernym diecezji warmińskiej modlitwy w intencji ważnych wydarzeń, jak udany przebieg sejmu, szczęśliwy wybór króla czy za pomyślny przebieg kampanii wojennych. Bardziej szczegółowo autor zapoznaje nas z treścią sześciu zarządzeń wydanych w 1683 roku przez biskupa Michała Radziejowskiego i ówczesnego administratora diecezji kanonika Zachariasza Jana Szolca. Był to nakaz modlitw publicznych za pomyślną wyprawę Jana Sobieskiego pod Wiedeń i pokonania armii tureckiej.

Kolejną pracą, która swoją treścią wpisuje się w dzieje ogólne, to losy Warmii w dobie wojny północnej 1700–1711¹⁰. Autor ukazuje w niej niszczące działania wojsk pruskich, brandenburskich i polskich, które poprzez kontrybucje i leża zimowe pustoszyły niewielką Warmię. Na kilka miesięcy główną kwaterą króla szwedzkiego Karola XII stał się zamek biskupi w Lidzbarku. Aktu zniszczenia wśród ludności warmińskiej dokonała epidemia dżumy z lat 1709–1711. Pochłonęła ona wiele ofiar ludzkich doprowadzając do spustoszenia całych wsi i miast warmińskich.

Wydarzeniem niezwykle istotnym, które doprowadziło do zniknięcia Polski z map europejskich na okres niemal 150 lat były dokonane rozbiory. W obszernym artykule (ponad 50 stron) ks. prof. Szorc pisze o ostatnich pięćdziesięciu latach autonomii Warmii, a właściwie o zagrożeniach ze strony Prus w tych latach. Na podstawie szerokiej bazy źródłowej autor ukazał różne płaszczyzny wręcz agresywnych działań rosnących w siłę Prus, które w coraz większym stopniu lekcewały umowy wiążące je z Warmią. Dotyczyły one problemów granicznych, zwłaszcza na wodach u ujścia rzeki Pasłęki i na Zalewie Wiślanym, ale też spraw handlu, pobieranych ceł, spraw porywania ludzi do wojska czy przemarszu wojsk przez terytorium warmińskie, aż, jak pisze autor, do „ostatniego akordu przemocy pruskiej wobec Warmii – zaboru”.

⁹ A. Szorc, *Wiktoria wiedeńska i jej echa na Warmii*, Studia Warmińskie, 1984, t. 21, ss. 201–234.

¹⁰ A. Szorc, *Losy biskupstwa warmińskiego w dobie wojny północnej (1700–1711)*, Studia Warmińskie, 1965, t. 2, ss. 65–93.

Dominium warmińskie w opracowaniach ks. prof. Alojzego Szorca

Problematyce związanej z dominium warmińskim ks. prof. Szorc poświęcił kilka lat badań. Uwieńczeniem była obszerna praca (ponad 60 ark. wydawniczych), wydana w 1990 roku¹¹, wpisująca się swoją treścią w jubileusz 750-lecia przywileju chełmińskiego, który stanowił podstawę prawa chełmińskiego. W przedmowie do tej pracy prof. Zbigniew Zdrójkowski pisze, że prawo chełmińskie „odegrało doniosłą rolę w dziejach zakonnego państwa krzyżackiego, Warmii, Kujaw, ziemi dobrzyńskiej, Mazowsza i Podlasia [...], a o wartości pracy ks. dra. A. Szorca stanowi to, że jest to pierwsza w ogóle w nauce synteza dziejów dominium warmińskiego, napisana z perspektywy ustrojowej i historyczno-prawnej”.

Jak zaznaczyliśmy na wstępie – dominium warmińskie, to ta część diecezji, którą biskup otrzymał tytułem swego uposażenia. Kiedy w 1260 roku papież powołał do życia kapitułę warmińską, biskup na jej uposażenie przekazał trzecią część swojego dominium. Od tego czasu na Warmii współistniały dwa podmioty władzy świeckiej – biskup i kapituła warmińska jako kolegium – ale każdy tę władzę sprawował w swojej domenie. Ks. prof. Szorc w swojej pracy przedstawił zasady prawno-ustrojowe funkcjonowania dominium warmińskiego od początku jego powstania czyli od 1243 roku do czasu pierwszego rozbioru w 1772 roku. Tę obszerną pracę autor podzielił na trzy zasadnicze części. W pierwszej, zatytułowanej „Stosunki prawno-ustrojowe Warmii” poznajemy zasadnicze elementy ustroju, czyli terytorium, granice i podział administracyjny Warmii na tzw. komornictwa (których było dziesięć¹²). Podmiotami władzy świeckiej był biskup i kapituła. Poznajemy więc ich wzajemny stosunek na tej płaszczyźnie. We Wstępie do omawianej pracy ks. prof. Szorc podkreśla, że „Problemy te zostały uregulowane w tzw. artykułach zaprzysiężonych, które od 1512 r. zaprzysięgali biskupi (i początkowo kapituła) z okazji swego wyboru. Przepisy te częściowo wychodziły poza jurysdykcję świecką i dotyczyły zagadnień należących do prawa kanonicznego, co należy uznać za następstwa splotu władzy świeckiej i kościelnej w jednym organizmie”. W sprawowaniu władzy świeckiej wspomagali biskupa oraz kapitułę powołani przez nich urzędnicy. Byli to zarówno ludzie świeccy jak i duchowni. W tej części pracy poznajemy najważniejszych urzędników warmińskich, w obu domenach, oraz zakres ich obowiązków. Istotnym elementem „organizmu państwowego” była ludność. W pierwszej części pracy została omówiona ludność Warmii, ze szczególnym uwzględnieniem stanu szlacheckiego, jako stanu najbardziej uprzywilejowanego. Dalej ks. prof. Szorc pisze, że „Warmia nigdy nie była krajem w pełni samodzielnym”, stąd też przedstawia

¹¹ A. Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990.

¹² Siedem należało do domeny biskupiej (Braniewo, Lidzbark, Orneta, Dobre Miasto, Reszel, Jeziorany, Barczewo), trzy zaś do domeny kapitulnej (Frombork, Pieniężno, Olsztyn).

wzajemne relacje Warmii z państwem zakonnym, następnie z Rzeczpospolitą i Prusami Książęcymi. Miejszem stanowienia przepisów i prawa był sejmik warmiński. Autor prezentuje jego funkcjonowanie i stosunek do zjazdów stanów Prus Królewskich. Część pierwszą autor kończy krótką prezentacją diecezji warmińskiej, „jako jednostki administracji kościelnej”.

W części drugiej poznajemy „Funkcjonowanie przywileju chełmińskiego na Warmii”. Autor omówił treść przywileju oraz jego zastosowanie przy kolonizacji Warmii, czyli przy organizacji miast i wsi warmińskich. Dowiadujemy się, że w okresie od 1284 do 1395 roku zostało na Warmii zorganizowanych dwanaście miast, dwa z nich – Braniewo i Frombork – na prawie lubeckim, natomiast pozostałe na prawie chełmińskim: Lidzbark, Orneta, Pieniężno, Dobrze Miasto, Reszel, Jeziorany, Olsztyn, Barczewo, Bisztynek i Biskupiec. Spośród wszystkich miast warmińskich najszerzymi przywilejami cieszyło się Braniewo. Ks. profesor pisze, że „najbardziej znaczącymi dla Braniewa koncesjami było niewątpliwie przekazanie pełnych praw sądowych oraz możliwości wybierania do wszystkich władz miejskich”. Z dziejami miasta Braniewa ks. prof. Szorc zapoznał nas bliżej w monografii tego miasta, którą opracował we współpracy z prof. Stanisławem Achremczykiem¹³. Wracając do omawianej pracy – Dominium warmińskie – drugim rodzajem lokacji ziemi były wsie. Autor stwierdza, że niemal wszystkie były lokowane na prawie chełmińskim, ale wspomina też o innych formach nadań, rzadziej stosowanych na Warmii, jak prawo pruskie czy magdeburskie. W tej części autor omówił też ludność miast i wsi, ich obowiązki i źródła utrzymania, natomiast w jej zakończeniu poznajemy zasady rekrutacji sił zbrojnych uwzględniające rodzaj lokacji ziemi oraz funkcjonowanie warmińskich sił zbrojnych w XVI–XVIII wieku.

W trzeciej części pracy, zatytułowanej „Księga prawa chełmińskiego na Warmii” autor omawia udział Warmii w kodyfikacji prawa chełmińskiego, a dokładnie udział w rewizji tego prawa w XVI stuleciu, z dużym zaangażowaniem kardynała Stanisława Hozjusza. Rewizję z 1565 roku zwykło się nazywać rewizją lidzbarską i do tej wersji odwoływano się na Warmii jeszcze w XVII wieku, uznając jej postanowienia jako obowiązujące. W zakończeniu tej części autor omówił sądownictwo warmińskie, czyli jego organizację, stosowane w nim prawa oraz instancje apelacyjne. Niezmiernie ważnym elementem sądownictwa warmińskiego był fakt, że od wyroków sądowych nie było możliwości odwołania się do instytucji apelacyjnych spoza Warmii, np. trybunału czy króla.

Podsumowując tę bardzo ważną pracę należy przyznać, że bez uważnego jej studium trudno jest zrozumieć świecki charakter władzy sprawowanej na Warmii przez duchownych czyli biskupa oraz kapitułę katedralną.

¹³ S. Achremczyk, A. Szorc, *Braniewo*, Olsztyn 1995. Ks. prof. A. Szorc opracował dzieje miasta w latach 1284–1772.

Do ustawodawstwa Warmii ks. prof. Szorc powrócił kilka lat później w niedużym artykule¹⁴, w którym w sposób bardzo prosty i przejrzysty najpierw wyjaśnia cztery znaczenia pojęcia „Warmia”, następnie w podobny sposób znaczenie prawa chełmińskiego w odróżnieniu od przywileju chełmińskiego. Ten ostatni, jak wyjaśnia, „to dyplom, a więc stosunkowo krótki tekst spisany na materiale piśmiennym, jakim był pergamin albo może to być duża karta papieru. Sądowe prawo chełmińskie, to książka licząca w zależności od formatu do 200 stron”.

Kolejnym zagadnieniem wpisującym się w sprawę dominium były przepisy, które regulowały wiele aspektów życia mieszkańców miast i wsi i zapewniały tej społeczności spokój i bezpieczeństwo. Zyskały one nazwę wilkierzy. Takie przepisy porządkowe redagowała społeczność danego miasta czy wsi, a zatwierdzał je pan zwierzchni. Z wilkierzami warmińskimi zapoznaje nas ks. prof. Szorc w obszernym, wręcz monograficznym artykule¹⁵, w którym omówił treść wszystkich dotychczas znanych wilkierzy. Stąd wiemy, że na Warmii funkcjonowało kilka rodzajów wilkierzy. Te o najszerzym oddziaływaniu, wydawane przez biskupów warmińskich w uzgodnieniu w początkowym okresie z zakonem krzyżackim, a później z Prusami Książęcymi nazywane były ustawami krajowymi. Przepisy w nich zawarte regulowały wiele sfer życia codziennego społeczności warmińskiej i jej najbliższego sąsiada, a dotyczyły m.in. cen za wyroby rzemieślnicze, pensji dla różnego rodzaju służby, stosowanych miar i wag, uprawy lnu, przepisów przeciwpożarowych czy okresu ścigania zbiegłych chłopów. Ks. prof. Szorc omawia też okoliczności wydawania kolejnych ustaw krajowych. W sumie do czasu rozbiorów takich ustaw krajowych wydano sześć: 1. Ustawa krajowa biskupa Franciszka Kuhschmalza z 1427 roku; 2. Ustawa biskupa Łukasza Watzenrodego z 1505 roku; 3. Ustawa biskupa Maurycego Ferbera z 1526 roku; 4. Ustawa biskupa Mikołaja Szyszkowskiego z 1637 roku; 5. Ustawa biskupa Jana Krzysztofa Szembeka z ok. 1730 roku (dotyczyła służby); 6. Ustawa krajowa biskupa Adama Stanisława Grabowskiego z 1766 roku¹⁶.

W dalszej części opracowania ks. prof. Szorc omawia wilkierze miast warmińskich lokowanych na prawie chełmińskim, a posiadały je: Lidzbark (1534), Olsztyn (1568), Reszel (1607), Orneta (1607), Biskupiec (1609), Jeziorany (1610), Pieniężno (1653) i Nowe Miasto Braniewo (1742), natomiast nie znane są wilkierze Barczewa i Dobrego Miasta. Jak stwierdza autor: „Wilkierze miast chełmińskich są do siebie podobne. Poruszają one w zasadzie pewien ustalony zestaw problemów”.

¹⁴ A. Szorc, *Ustawodawstwo Warmii*, w: *Tożsamość współczesnej Warmii*, red. M. Dziugiel-Łąguna, M.M. Lonyszyn, M. Pawelec, Lidzbark Warmiński 2005, ss. 9–16.

¹⁵ A. Szorc, *Wilkierze warmińskie*, *Studia Warmińskie*, 1984, t. 21, ss. 6–75.

¹⁶ Tekst tej ustawy został opublikowany w jęz. niemieckim i w tłum. na jęz. polski, *Ustawa krajowa biskupa Adama Stanisława Grabowskiego z 4 lipca 1766 roku*, wstęp J. Kielbik, tłum. M.I. Sacha, Olsztyn 2010.

Wśród nich wymienia m.in. sposoby nabycia praw obywatelstwa miejskiego, zarządzenia przeciwpożarowe, przepisy o uprawie ziemi należącej do miasta, o szarwarku, ogrodzeniach, wypasie bydła i koni, o warzeniu piwa i wiele innych jeszcze problemów.

Wilkierze tworzyli też mieszkańcy wsi warmińskich. W domenie biskupiej zatwierdzał je biskup, w kapitulnej – kapituła warmińska, natomiast we wsiach szlacheckich wilkierz zatwierdzał właściciel wsi.

Diecezja warmińska w opracowaniach ks. prof. Alojzego Szorca

W dorobku naukowym ks. prof. Szorca na temat diecezji warmińskiej możemy wydzielić kilka bloków tematycznych.

1) Pierwszy z nich dotyczy **ogólnych dziejów diecezji**. Taką pracę ks. Szorc przygotował w 1991 roku¹⁷. Dzieje diecezji ujął w czterech częściach, przyjmując porządek chronologiczny. Pierwsza obejmuje pierwszy etap dziejów aż do okresu reformacji (1243–1525). Poznajemy tu problem nawracania Prusów, organizację kościelną w Prusach, sieć parafialną, biskupów tego okresu, powołane do życia dwie kapituły – katedralną oraz kolegiacką, ponadto zakony przedtrydenckie. Druga część, to dzieje w latach 1525–1772, czyli dzieje diecezji po reformacji do czasu pierwszego rozbioru. Autor omówił tu m.in. temat reformacji i kontrreformacji, jest mowa o sprowadzeniu przez kardynała Stanisława Hozjusza jezuitów do diecezji i powierzenie im organizacji seminarium duchownego w Braniewie, poznajemy zakony potrydenckie oraz kulturę duchową diecezji w tym okresie. Trzecia część, to dzieje diecezji w państwie pruskim i niemieckim (1772–1945). Tu autor przedstawił zmiany terytorialne i administracyjne diecezji, sylwetki biskupów tego okresu i niektóre aspekty życia diecezji w tym okresie. W czwartej części autor ujął dzieje najnowsze (1945–1991). Pracę tę ks. prof. Szorc wręczył papieżowi Janowi Pawłowi II, kiedy ten 5 czerwca 1991 roku odwiedził Olsztyn podczas pielgrzymki do Polski.

Kolejne opracowania ks. prof. Szorca w ramach diecezji dotyczą niektórych jej rządców.

2) Biskupi warmińscy

Najważniejszą osobą w zarządzie diecezją jest biskup. Sylwetki biskupów warmińskich ks. prof. Szorc poznał bardzo dobrze. Dla wszystkich zebrał obszerny materiał źródłowy, który z pewnością wystarczyłby do opracowania monograficznego każdego z nich. Niestety, takiego opracowania ks. Szorc nie pozostawił dla żadnego z biskupów, aczkolwiek mniejsze biogramy publikował kilkakrotnie. Spo-

¹⁷ A. Szorc, *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn 1991.

tykamy je m.in. w obszernym artykule – *Biskupi warmińscy w Lidzbarku*¹⁸, w którym autor przedstawił ogólne, ale cenne informacje o stanowisku i uprawnieniach biskupa warmińskiego, o zasadach wyboru biskupa na Warmii, o ingresach biskupów w XVII i XVIII wieku, o uposażeniu biskupów, o dworze biskupim w Lidzbarku, o władzy duchownej i świeckiej biskupa warmińskiego, o stosunku biskupów warmińskich do kapituły katedralnej, o artykułach zaprzysiężonych biskupów warmińskich. W dalszej części poznajemy sylwetki biskupów ordynariuszy od Anzelma do Ignacego Krasickiego czyli do czasów rozbiorów oraz sylwetki biskupów pomocniczych.

Do niektórych z powyższych tematów ks. prof. Szorc, w różnym czasie, opublikował odrębne opracowania, jak np. bardzo interesujący problem wyboru biskupów warmińskich¹⁹. Wiemy, że od czasu włączenia Warmii do Rzeczypospolitej wpływ na obsadę warmińskiej stolicy biskupiej chciał mieć król polski i w rzeczywistości taki uzyskał, ale swoich praw do wolnego wyboru biskupa uparcie broniła kapituła warmińska. Autor konkluduje, iż w rzeczywistości kapituła warmińska nigdy nie posiadała całkowicie wolnego prawa wyboru, gdyż w okresie wcześniejszym, przez pewien czas na nominacje biskupie wpływ mieli krzyżacy, a później królowie polscy.

Biskupi warmińscy obejmowali diecezję w uroczystym akcie, który każdorazowo miał miejsce w katedrze fromborskiej. Ks. Szorc przybliżył nam te uroczystości podając wiele ciekawych informacji, jakie odnalazł w przekazach źródłowych²⁰.

W szerszym ujęciu ks. profesor przedstawił problem tzw. artykułów zaprzysiężonych czy inaczej artykułów wyborczych biskupów warmińskich. Formułowała je kapituła warmińska każdemu nowemu biskupowi, który był zobowiązany je zaprzysiąc. W pojedynczych punktach treść się zmieniała, ale jak pisze autor: „Zasadnicza grupa punktów powtarzała się zawsze, stanowiła więc podstawy ustrojowe Warmii [...]”. Zdaniem autora artykuły zaprzysiężone były „wyrazem nieufności do nowego władcy, na dobór którego społeczność lokalna nie miała wpływu [...], była jednak na tyle silna i zorganizowana, że potrafiła sprecyzować i narzucić przyszłemu panującemu pewne zasady, czyli swego rodzaju ograniczenia”. W artykułach zawarte były warunki sprawowania władzy biskupiej, tej świeckiej, ale też „w znacznym stopniu i kościelnej”. Najstarsze, jak czytamy, uznane za pełne w swej treści, artykuły podpisał w 1512 roku biskup Fabian Luzjański. Oryginalne teksty

¹⁸ A. Szorc, *Biskupi warmińscy w Lidzbarku 1350–1795*, w: *Historia Lidzbarka Warmińskiego*, t. 1, red. K. Mikulski, E. Borodin, Lidzbark Warmiński 2008, ss. 143–219.

¹⁹ A. Szorc, *Wybór biskupa warmińskiego przez Kapitułę Warmińską w teorii i praktyce*, w: *Warmińska Kapituła Katedralna. Dzieje i wybitni przedstawiciele*, red. A. Kopiczko, J. Jezierski, Z. Żywica, Olsztyn 2010, ss. 233–255.

²⁰ A. Szorc, *Ingresy biskupów warmińskich*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich – obchody rocznicowe i świąteczne*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2004, ss. 14–19.

artykułów zaprzysiężonych dla biskupów: Marcina Kromera, Andrzeja Batorego, Andrzeja Chryzostoma Załuskiego i Ignacego Krasickiego wraz z opracowaniem ks. prof. Szorc wydał drukiem w różnym czasie²¹.

Dzięki opracowaniu ks. Szorca bliżej poznajemy też dwór biskupów warmińskich i codzienne tam życie za rządów biskupów Stanisława Hozjusza i Marcina Kromera²². Każdy z biskupów miał grono ludzi sobie bliskich i zaufanych, z którymi łączyły go nieco bliższe relacje. Na podstawie zachowanej korespondencji ks. profesor przedstawił nam relacje między biskupem Janem Stefanem Wydźgą a kanonikiem Zachariaszem Janem Szolcem. Te relacje autor traktuje w kategoriach wręcz „famierności”²³.

Spośród biskupów warmińskich szczególne miejsce w badaniach ks. prof. Szorca zajmował biskup warmiński kardynał Stanisław Hozjusz. Można powiedzieć, że do zainteresowania się tą postacią został poniekąd zmuszony. Okolicznością, która to spowodowała było powierzenie w 1969 roku diecezji warmińskiej prowadzenia starań o beatyfikację kard. Stanisława Hozjusza. Jeszcze tego samego roku ówczesny biskup warmiński Józef Drzazga powołał Komisję Historyczną, w której obok biskupa Jana Obląka i ks. Henryka Damiana Wojtyśki z zakonu Pasjonistów znalazł się również ks. Alojzy Szorc. Przed wojną te starania prowadziła diecezja chełmińska, w której Stanisław Hozjusz był biskupem przez dwa lata (1549–1551). Komisja warmińska zapoznała się z materiałami, jakie otrzymała z diecezji chełmińskiej oraz zbiorami Akademii Umiejętności, która od 1876 roku rozpoczęła edycję korespondencji Stanisława Hozjusza. Postanowiono wówczas, że komisja przeprowadzi własną kwerendę dotyczącą głównie ustalenia całościowej korespondencji Hozjańskiej. Trwała ona kilka lat, od 1970 do 1974 roku i prowadzona była w bibliotekach i archiwach polskich, ale też archiwach włoskich, w tym watykańskim, archiwach w Austrii, Niemczech, Francji i Szwecji. O wynikach poszukiwań ks. Szorc informował na bieżąco w periodyku *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne* i *Biuletynie Informacyjnym PostulATORSkiego Ośrodka Studiów*, wydawanym w Rzymie²⁴.

²¹ A. Szorc, *Articuli iurati Andreae Chrisostomi Załuski episcopi Varmiensis*, *Studia Warmińskie*, 1967, t. 4, ss. 555–558; idem, *Artykuły zaprzysiężone biskupa warmińskiego Andrzeja Batorego z 1585 roku*, *Echa Przeszłości*, 2001, t. 2, ss. 179–197; idem, *Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku*, *Echa Przeszłości*, 2002, t. 3, ss. 49–66; idem, *Artykuły zaprzysiężone (articuli iurati) Ignacego Krasickiego, Frombork 3 I 1767*, w: *Ignacy Krasicki na Warmii 1766–1772*, cz. I, oprac. A. Szorc, Olsztyn 2002, ss. 132–138.

²² A. Szorc, *Życie codzienne na dworze biskupów warmińskich (na przykładzie dworów Stanisława Hozjusza i Marcina Kromera)*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 1997, ss. 7–30.

²³ A. Szorc, *Famierność między biskupem a kanonikiem na przykładzie korespondencji Jana Stefana Wydźgi a Zachariaszem Janem Szolcem*, w: *Między barokiem a oświeceniem – sarmacki konterfekt*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2002, ss. 95–110.

²⁴ A. Szorc, *Poszukiwanie hozjanów w archiwach europejskich*, *Biuletyn Informacyjny PostulATORSkiego Ośrodka Studiów*, 1972, nr 11(71), ss. 134–135; idem, *Ocena znalezionych hozjanów w Szwecji*, *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne*, 1973, nr 4, ss. 220–221.

Zakończenie przez diecezję warmińską prac przygotowawczych do procesu o beatyfikację Stanisława Hozjusza nie zakończyło badań ks. prof. Szorca nad postacią tegoż biskupa. Owocem tych badań były publikacje naukowe oraz popularnonaukowe. Te ostatnie, w liczbie kilkunastu, ks. Szorc publikował w *Posłańcu Warmińskim* czyli *Kalendarzu Maryjnym* celem przybliżenia postaci Hozjusza szerszemu gronu wiernych diecezji warmińskiej.

Ważnym elementem w dorobku naukowym nad postacią Hozjusza jest wydanie przez ks. Szorca dwóch tomów korespondencji Stanisława Hozjusza, za rok 1564 i 1565²⁵. Przy tej okazji ks. Szorc odniósł się ogólnie do problematyki edytorskiej korespondencji Hozjusza, mianowicie do dotychczasowych edycji korespondencji w starodrukach (do końca XVIII w.), edycji zapoczątkowanej w Akademii Umiejętności przez Franciszka Hiplera i Wincentego Zakrzewskiego, edycji fragmentarycznych z XIX i XX wieku oraz do problemu wznowienia systematycznej publikacji korespondencji Stanisława Hozjusza²⁶.

Coraz lepsze rozpoznanie osoby Hozjusza pozwalało ks. Szorcowi na kolejne publikacje. Bardzo cennym opracowaniem jest biografia Stanisława Hozjusza opublikowana w serii: *Polscy Święci*, licząca 90 stron²⁷. Dla uczczenia pierwszej rocznicy śmierci ks. prof. Szorca to opracowanie zostało przygotowane w formie odrębnej publikacji²⁸. Autor przedstawił w niej życie i działalność oraz dorobek pisarski kardynała. Poznajemy zatem rodzinę Hozjusza i jego dzieciństwo, studia w Italii, początek kariery w Krakowie, najpierw na dworze biskupa krakowskiego Piotra Tomickiego, następnie na dworze królewskim. W 1549 roku Hozjusz został biskupem chełmińskim, a dwa lata później biskupem warmińskim²⁹. W tym czasie dwukrotnie opuszczał diecezję warmińską. Pierwszy raz, na wezwanie papieża, na sześć lat (1558–1563). Wówczas został kardynałem i brał udział w końcowym etapie soboru trydenckiego. Następnie ks. Szorc omówił działalność Hozjusza w kraju w latach 1564–1569, a najważniejsza, to założenie seminarium duchownego w diecezji warmińskiej, w Braniewie. Ostatnie 10 lat Hozjusz spędził w Italii. Udał się tam na polecenie króla polskiego Zygmunta Augusta, by prowadzić starania o odzyskanie spadku po królowej Bonie. W zakończeniu biogramu poznajemy dzieła

²⁵ *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 5: 1564, oprac. Alojzy Szorc, *Studia Warmińskie*, 1976, t. 13, ss. 686; idem, *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 6: 1565, oprac. Alojzy Szorc, *Studia Warmińskie*, 1978, t. 15, ss. 647.

²⁶ A. Szorc, *Z problematyki edytorskiej korespondencji Hozjusza*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 1988, t. 33, ss. 147–165. Ten problem autor referował też na konferencji w Niemczech, później został opublikowany. Zob. A. Szorc, *Deutsch-polnische Kooperation bei der Edition von Quellen zur Geschichte Ermlands*, *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermland*, Münster 2007, Bd. 52, ss. 227–244.

²⁷ A. Szorc, *Sługa Boży Stanisław Hozjusz*, w: *Polscy Święci*, 1987, t. 12, ss. 9–91.

²⁸ A. Szorc, *Sługa Boży Stanisław Hozjusz*, wyd. 2, Olsztyn 2011.

²⁹ Działalność Hozjusza jako biskupa warmińskiego ks. Szorc przedstawił w publikacji: *Stanisław Hozjusz (1504–1579, biskup warmiński w latach 1551–1579)*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, ss. 149–168.

Hozjusza i charakterystykę postaci.

Biskup Stanisław Hozjusz był zdecydowanym przeciwnikiem reformacji. Najwięcej trosk przysporzyli mu sympatyzujący z nowym wyznaniem mieszkańcy królewskiego miasta Elbląga, które podlegało jurysdykcji kościelnej biskupa warmińskiego, ale nad którym jednak tenże biskup nie sprawował władzy świeckiej. W oparciu o dotychczasową literaturę i o liczne dotychczas nie wykorzystane przekazy źródłowe, ks. Szorc przedstawił walkę Hozjusza z Elblążanami w okresie jego rządów na Warmii³⁰. W tę walkę Hozjusz wpisywał też odzyskanie dla niewielkiej grupki wyznawców katolicyzmu największej wówczas świątyni w Elblągu, jakim był kościół św. Mikołaja, który przejęli sympatycy luteranizmu. Wiemy, że Hozjusz tę walkę przegrał. Katolicy odzyskali ten kościół dopiero w 1617 roku, za rządów biskupa Szymona Rudnickiego. Tę walkę obu wyznań przez okres stu lat możemy śledzić na podstawie źródeł, jakie ks. Szorc opublikował w 2002 roku³¹. W opracowaniu ks. profesora możemy też poznać Hozjusza jako rzecznika interesów polskich i katolickich w Prusach³².

Pewną niemal zasadą stał się w czasach nowożytnych fakt, że biskupi przybywający na Warmię „z Polski” sprowadzali ze sobą szereg osób sobie bliskich i zaufanych, którzy na Warmii stawali się najbliższymi współpracownikami biskupa. Nie inaczej uczynił Stanisław Hozjusz, który na Warmię sprowadził m.in. swego brata Jana i powierzył mu stanowisko starosty dobromiejskiego. Z jego działalnością na tym stanowisku zapoznał nas również ks. prof. Alojzy Szorc³³, ale przy tej okazji zwrócił uwagę na ważny problem występujący od czasów biskupów z „Polski”, mianowicie na problem systematycznej polonizacji Warmii.

W 2004 roku przypadała rocznica pięciuset lat od narodzin Stanisława Hozjusza. Ks. Szorc przedstawił wówczas rolę dziejową kardynała, nie tylko w diecezji warmińskiej, ale też w Kościele polskim oraz powszechnym³⁴. Pisał, że „Stanisław Hozjusz należy niewątpliwie do postaci świetlanych w dziejach Polski i Kościoła powszechnego. Wielu widzi w nim najwybitniejszego biskupa polskiego pierwszego tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce”.

Interesując się postacią kardynała Stanisława Hozjusza nie sposób pominąć osoby Marcina Kromera, przyjaciela Hozjusza. I rzeczywiście znalazł on odpo-

³⁰ A. Szorc, *Stanisław Hozjusz a reformacja w Elblągu*, Studia Warmińskie, 1970, t. 7, ss. 35–88.

³¹ *Rywalizacja katolików z luteranami o kościół św. Mikołaja w Elblągu 1520–1621. Źródła do dziejów reformacji w Prusach Królewskich*, zebrał i oprac. ks. A. Szorc, Olsztyn 2002.

³² A. Szorc, *Stanisław Hozjusz jako rzecznik interesów polskich i katolickich w Prusach*, Studia Warmińskie, 1983 [druk: 1991], t. 20, ss. 169–187.

³³ A. Szorc, *Jan Hozjusz 1502–1595 brat kardynała, starosta dobromiejski*, w: *Nad Bałtykiem, Pregola i Lyną XV–XX wiek. Księga Pamiątkowa poświęcona Jubileuszowi 50-lecia pracy naukowej Profesora Janusza Jasińskiego*, red. Z. Rondomańska, Olsztyn 2006, ss. 12–43.

³⁴ A. Szorc, *Rola dziejowa kardynała Stanisława Hozjusza*, w: *Kardynał Stanisław Hozjusz (1504–1579) – osoba, myśl, dzieło, czasy, znaczenie*, red. S. Achremczyk, J. Guzowski, J. Jezierski, Olsztyn 2005, ss. 99–111.

wiednie miejsce w badaniach i publikacjach ks. prof. Szorca³⁵. W kilku z nich znajdujemy różnej wielkości biogramy M. Kromera³⁶. Wiemy, że kiedy w 1569 roku kardynał Hozjusz wyjeżdżał do Italii, wcześniej postarał się u monarchy, by Kromer został jego koadiutorem z prawem następstwa. To stanowisko Kromer dzierżył od 1571 roku aż do śmierci Hozjusza w 1579 roku. Przez kolejne dziesięć lat był biskupem warmińskim, i jak pisze ks. Szorc, „kontynuował dzieło reformy” w Kościele katolickim. W jednej ze swoich publikacji ks. prof. Szorc przedstawił współpracę Hozjusza i Kromera z biskupem wileńskim Walerianem Protaszewiczem w dziele potrydenckiej odnowy Kościoła³⁷, a w kolejnej możemy poznać działalność Marcina Kromera jako rzecznika spraw pruskich³⁸. Ks. Szorc opublikował też artykuły zaprzysiężone M. Kromera (o których była już mowa). Obu biskupów – Stanisława Hozjusza oraz Marcina Kromera ks. prof. Szorc zalicza do „najwybitniejszych przedstawicieli episkopatu polskiego i to nie tylko swoich czasów”.

Z osobą Marcina Kromera łączymy też kolejną postać, jaką interesował jest się ks. prof. Szorc. Tą postacią był Andrzej Batory, bratanek królewski. W obszernym artykule ks. Szorc przedstawił jego osobę jako koadiutora biskupa Marcina Kromera³⁹, ale omówił też zasady funkcjonującego wówczas systemu koadiutorii, poznajemy również okoliczności kilkuletnich (1581–1584) starań o koadiutorię warmińską i sam fakt nadania koadiutorii, który zbiegł się z innym ważnym wydarzeniem, mianowicie z nadaniem przez papieża zaledwie 21-letniemu Batoremu godności kardynalskiej. W kolejnej pracy ks. Szorc ukazał 10-letnią działalność Andrzeja Batorego jako biskupa warmińskiego⁴⁰. Autor podkreśla fakt, iż Andrzej Batory nigdy nie przyjął sakry biskupiej. Zmuszony wręcz przez nuncjusza Germanika Malaspina przyjął jedynie święcenia subdiakonatu, z których, za dyspensą papieską, mógł szybko się uwolnić. Ks. Szorc opublikował też artykuły zaprzysiężone Andrzeja Batorego (o których była już mowa).

Kolejni biskupi, którym ks. prof. Szorc poświęcił nieco więcej miejsca, to biskupi warmińscy z XVIII wieku. Kilku z nich promowali królowie z dynastii sa-

³⁵ Zob. I. Makarczyk, *Kromeriana w spuściźnie księdza Profesora Alojzego Szorca (1935–2010)*, w: *Marcin Kromer i jego czasy (1512–1589). W 500-lecie urodzin biskupa warmińskiego Marcina Kromera*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2012, ss. 219–233.

³⁶ Najnowszy i najbardziej obszerny zob. A. Szorc, *Marcin Kromer (1512–1589, biskup warmiński w latach 1569–1589)*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, ss. 169–182.

³⁷ A. Szorc, *Biskup wileński Walerian Protaszewicz Szuszkowski we współpracy z biskupami warmińskimi Stanisławem Hozjuszem i Marcinem Kromerem w dziele potrydenckiej odnowy Kościoła*, w: *The ecumenical council of Trent (1545–1653) and the culture of Lithuania*, red. L. Jovaisa, Wilno 2009, ss. 46–63.

³⁸ A. Szorc, *Marcin Kromer (1512–1589) – dyplomata spraw pruskich*, w: *Historia–Archiwistyka–Informacja naukowa*, red. M. Świgoń, Olsztyn 2009, ss. 99–112.

³⁹ A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor Marcina Kromera 1584–1589*, *Forum Teologiczne*, 2000, t. 1, ss. 237–283.

⁴⁰ A. Szorc, *Andrzej Batory (1563–1599, biskup warmiński w latach 1589–1599)*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, ss. 183–202.

skiej⁴¹. Byli to: Andrzej Chryzostom Załuski, Teodor Potocki, Krzysztof Andrzej Jan Szembek i Adam Stanisław Grabowski. Pierwszy z nich – Andrzej Chryzostom Załuski – był biskupem warmińskim w latach 1698–1711, czyli w okresie wojny północnej. Ks. Szorc omówił działalność kościelną tego biskupa na Warmii⁴² oraz opublikował jego artykuły zaprzysiężone (o których była mowa). Drugi z biskupów tego czasu, to Teodor Potocki, biskup w latach 1712–1723. Ks. prof. Szorc przybliżył nam fundację tego biskupa, jaką był dom dla konwertytów pobudowany w Braniewie w 1722 roku⁴³. Autor pisze, że „Swoją popularnością, oryginalnością przeznaczenia, zapotrzebowaniem społecznym góruje ona nad innymi fundacjami swoich czasów i z tej racji godna jest szczególniejszego zainteresowania”. Losy tej fundacji poznajemy aż do 1945 roku.

Swoje miejsce w badaniach ks. prof. Szorca znalazł też biskup Ignacy Krasicki. W niedużym artykule poznajemy stanowisko biskupa Krasickiego wobec kasaty jezuitów w 1773 roku⁴⁴, natomiast dla rządów tegoż biskupa na Warmii do czasu rozbioru w 1772 roku ks. Szorc wydał w 2002 roku obszerny tom przekazów źródłowych⁴⁵.

Tematyką, którą możemy podsumować opracowania ks. Szorca dotyczące biskupów warmińskich okresu nas interesującego są relacje biskupów o stanie diecezji wysyłane do Rzymu co cztery lata. Ks. prof. Szorc omówił dotychczas znane relacje z XVII i XVIII wieku⁴⁶, których w sumie jest 21. Jest to cenne opracowanie, gdyż oprócz informacji ogólnych na temat tych ciekawych przekazów źródłowych, autor dokonał rzetelnego przeglądu treści poszczególnych relacji. Materiał zawarty w relacjach pogrupował rzeczowo i odniósł go do poszczególnych relacji. We wszystkich, jak czytamy, biskupi podawali informacje dotyczące katedry i obu kapituł warmińskich, liczby i stanu parafii, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, ponadto wiernych diecezji. W relacjach biskupi opisywali też własną pracę i zaangażowanie na rzecz diecezji.

Kolejny blok tematyczny w opracowaniach ks. prof. Szorca mieszczący się w ramach diecezji, to funkcjonujące tu instytucje diecezjalne.

⁴¹ A. Szorc, *Królowie polscy z dynastii saskiej wobec Warmii*, w: *Między barokiem a oświeceniem: nowe spojrzenie na czasy saskie*, red. K. Stasiewicz, S. Achremczyk, Olsztyn 1996, ss. 125–132. Oprócz okoliczności promowania kolejnych biskupów, autor przedstawia ciekawy wątek starań o biskupstwo warmińskie w tym czasie krewnego królewskiego Christiana Augusta księcia sasko-żyteckiego.

⁴² A. Szorc, *Z działalności kościelnej biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego na Warmii (1698–1711)*, *Studia Warmińskie*, 1967, t. 4, ss. 35–62.

⁴³ A. Szorc, *Fundacja biskupa Teodora Potockiego*, *Studia Warmińskie*, 1969, t. 6, ss. 211–242.

⁴⁴ A. Szorc, *Biskup Ignacy Krasicki wobec kasaty jezuitów na Warmii (1773–1780)*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie*, 1997, ss. 58–65.

⁴⁵ A. Szorc, *Ignacy Krasicki na Warmii 1766–1772. Przekazy źródłowe*, cz. I: 1766–1768, cz. II: 1769–1772, Olsztyn 2002.

⁴⁶ A. Szorc, *Relacje biskupów warmińskich XVII i XVIII wieku do Rzymu o stanie diecezji*, *Studia Warmińskie*, 1968, t. 5, ss. 201–239.

3) Instytucje diecezjalne

Do instytucji diecezjalnych zaliczamy obie kapituły warmińskie – katedralną we Fromborku i kolegiacką w Dobrym Mieście. Działalność obu kapituł ks. Szorc znał bardzo dobrze i często w swoich badaniach korzystał z zapisów w protokołach posiedzeń, zwłaszcza kapituły katedralnej. Wiemy, że planował opracowanie monograficzne dziejów kapituły katedralnej, zebrał wiele materiałów, ale taka praca nie powstała. Natomiast na jubileusz 750-lecia istnienia kapituły opublikował protokoły posiedzeń tejże kapituły, jej korespondencję i akta z okresu „potopu” szwedzkiego⁴⁷. Z kolei w jednym z artykułów ks. Szorc omówił protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej z czasów Mikołaja Kopernika⁴⁸, natomiast ich tekst został wydany drukiem już po śmierci ks. profesora⁴⁹. Dla kapituły kolegiackiej ks. Szorc opublikował statuty, które w 1583 r. zatwierdził biskup Marcin Kromer⁵⁰. Autor wydał tekst w języku oryginalnym czyli łącińskim, ale dokonał też streszczenia treści statutów w języku polskim.

Instytucją o zasięgu diecezjalnym było też seminarium duchowne. Założył je w Braniewie w 1565 roku kardynał Stanisław Hozjusz, a jego prowadzenie powierzył jezuitom. Dzieje seminarium warmińskiego ks. prof. Szorc opracował razem z ks. prof. Andrzejem Kopiczko⁵¹. Temuż seminarium ks. Szorc poświęcił jeszcze jedno opracowanie, mianowicie przedstawił sto lat jego dziejów w okresie rozbiorów⁵².

Obok seminarium duchownego zostało w Braniewie zorganizowane kolegium jezuickie dla młodzieży świeckiej. W naszym rozumieniu była to szkoła średnia. Kolegium braniewskie cieszyło się dużym uznaniem i tu ściągali młodzieńcy, głównie pochodzenia szlacheckiego, z terenów całej Rzeczypospolitej. Ks. prof. Szorc przybliżył nam działalność tej instytucji szkolnej i omówił jej księgozbiór⁵³. O przygotowanie publikacji w tym kształcie ks. prof. Szorc został poproszony przez wydawców przygotowujących do druku katalog księgozbioru, jaki Szwedzi wywieźli z Braniewa w 1626 roku podczas wojny o ujście Wisły. Ponieważ prace wydawnicze zostały w pewnym momencie przerwane i niewiadomy był ich dalszy przebieg, ks. Szorc zdecydował się na samodzielną publikację.

⁴⁷ *Warmia w dobie „potopu” szwedzkiego 1654–1660. Protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej, korespondencja i akta*, oprac. A. Szorc, I. Makarczyk, Olsztyn 2008.

⁴⁸ A. Szorc, *Protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej z czasów Mikołaja Kopernika*, w: *Castri Dominae Litterae Annales*, vol. II: Poszukiwanie grobu Mikołaja Kopernika, red. J. Gąssowski, Pułtusk 2005, ss. 179–197.

⁴⁹ *Protokoły posiedzeń warmińskiej kapituły katedralnej z czasów Mikołaja Kopernika (1499–1543)*, zebrał A. Szorc, do druku przygot. I. Makarczyk, Olsztyn 2015.

⁵⁰ A. Szorc, *Statuty kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście z 1583 roku*, *Studia Warmińskie*, 1993, t. 30, ss. 163–193.

⁵¹ A. Szorc, A. Kopiczko, *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”*. *Zarys dziejów*, Olsztyn 1995.

⁵² A. Szorc, *Warmińskie seminarium diecezjalne w trudnym stuleciu 1772–1872*, *Studia Warmińskie*, 1997, t. 34, ss. 151–176.

⁵³ A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór*, Olsztyn 1998.

Badając dzieje diecezji warmińskiej okresu reformacji i kontrreformacji siłą rzeczy ks. prof. Szorc poznawał też dzieje parafii katolickich podlegających jurysdykcji kościelnej biskupów warmińskich, ale funkcjonujących poza diecezją czyli w diasporze.

4) Diaspora diecezji warmińskiej

Wspominaliśmy już o społeczności katolickiej w Elblągu omawiając działalność biskupa Hozjusza. Ale po 1525 roku, kiedy powstało luterzańskie Księstwo Pruskie, nie wszyscy katolicy chcieli przyjąć nowe wyznanie. Część z nich emigrowała z księstwa, ale niewielka społeczność przetrwała, z czasem następowały też nawrócenia. O utworzenie parafii katolickiej w Królewcu starali się królowie polscy, a także biskupi warmińscy. Ks. prof. Szorc przedstawił dzieje parafii katolickiej w Królewcu w latach 1614–1780, w dwóch obszernych artykułach⁵⁴. Utworzenie parafii w 1614 roku stało się możliwe dzięki staraniom króla Zygmunta III Wazy i biskupa warmińskiego Szymona Rudnickiego. Ks. Szorc pisze, że „okazja do podniesienia sprawy katolickiej w Prusach nadarzyła się przy okazji przejęcia przez elektora brandenburskiego Joachima Fryderyka na sejmie warszawskim w 1605 r. kurateli nad umysłowo chorym księciem pruskim Albrechtem Fryderykiem”.

Drugim miejscem na terenie Księstwa Pruskiego, dokąd udawali się katolicy i gdzie rozwijał się kult Maryjny, była Święta Lipka. Osobie, której udało się wykupić Świętą Lipkę z rąk innowierców był sekretarz królewski Stefan Sadorski. Oczywiście te działania popierali Zygmunt III Waza i biskup Szymon Rudnicki. Okoliczności przejęcia Świętej Lipki przedstawił ks. Szorc najpierw w dwóch, objętościowo niewielkich, artykułach⁵⁵, następnie temat rozszerzył do publikacji książkowej⁵⁶. Działania na terenie Księstwa Pruskiego w tamtym okresie były o tyle łatwiejsze, że księstwo trwało jeszcze wówczas w zależności lennej wobec Rzeczypospolitej.

Diasporze diecezji warmińskiej ks. prof. Szorc poświęcił jeszcze jedno opracowanie, ale tym razem z okresu rządów na Warmii biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego⁵⁷. Autor omówił stan prawny katolicyzmu w Prusach i sytuację w trzech placówkach katolickich w diasporze tamtego czasu, mianowicie w Królewcu, Tylży i Świętej Lipce.

W dziejach Warmii było wielu znakomitych mężów, ale najznakomitszym bez wątpienia był Mikołaj Kopernik. Jego osobą ks. prof. Szorc zainteresował się dość

⁵⁴ A. Szorc, *Dzieje parafii katolickiej w Królewcu 1614–1650*, Studia Warmińskie, 1995, t. 32, ss. 129–183; idem, *Dzieje parafii katolickiej w Królewcu 1650–1780*, cz. 1, Mrągowskie Studia Humanistyczne, 2005/2006, t. 5/6, ss. 36–92.

⁵⁵ A. Szorc, *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1994, nr 4, ss. 395–414; idem, *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1995, nr 1, ss. 15–44.

⁵⁶ A. Szorc, *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, Olsztyn 1996.

⁵⁷ A. Szorc, *Diaspora diecezji warmińskiej za biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1698–1711)*, Studia Warmińskie, 1966, t. 3, ss. 46–77.

wcześniej i można powiedzieć, że u progu swojej działalności naukowej, bo w 1973 roku wydał niedużych rozmiarów książkę – *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński*⁵⁸. Wówczas okazał się jubileusz 500-lecia urodzin M. Kopernika. Praca o charakterze popularnym, ale oparta na szerokiej bazie źródłowej, zyskała uznanie czytelników, tak iż nakład 30 tys. egzemplarzy po latach się wyczerpał. Do osoby Mikołaja Kopernika ks. Szorc powracał przy różnych okazjach⁵⁹, głównie wygłaszając prelekcje. W 1994 roku powrócił jeszcze raz do sprawy kanonii warmińskiej M. Kopernika⁶⁰. Po wielu latach, przy okazji poszukiwań grobu Mikołaja Kopernika w katedrze fromborskiej oraz z racji obchodów 750. rocznicy powołania warmińskiej kapituły katedralnej ks. prof. Szorc powrócił do swojej dawnej publikacji – *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński* – przejrzał ją, w niektórych miejscach uzupełnił i tekst rozszerzył, tak iż w kwietniu 2010 roku tekst drugiego wydania był gotowy do druku. Niestety, wówczas publikacja nie ukazała się drukiem. Wydano ją w 2013 roku, już po śmierci ks. profesora, na kolejny jubileusz Mikołaja Kopernika⁶¹.

Jako podsumowanie dorobku naukowego ks. prof. A. Szorca możemy potraktować pracę zatytułowaną – *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze*⁶². Tak sformułowany temat sugeruje bardzo dobrą znajomość tychże dziejów, znajomość dotychczasowego dorobku historyków, ale też potrzebę kontynuowania badań na wielu polach. Autor podzielił pracę na osiem rozdziałów, w których omawia dotychczasowy stan badań dotyczący geografii historycznej Warmii, jej kolonizacji, relacji Warmii z Prusami Zakonnymi, Rzeczpospolitą i Prusami Książęcymi, stan badań dotyczący diecezji warmińskiej, a w jej ramach biskupów i zaprzysięganych przez nich artykułów wyborczych, kapituł – katedralnej i kolegiackiej, sieci parafialnej i duchowieństwa, synodów diecezjalnych, fundacji i stypendiów szkolnych oraz testamentów biskupów i duchowieństwa. Po omówieniu tak ujętej problematyki autor zaproponował do opracowania 65 konkretnych tematów⁶³.

Za pracę na dziejami Warmii ks. prof. Alojzy Szorc został kilkakrotnie uhonorowany. W 2001 roku „w uznaniu zasług dla organizacji środowiska i badań naukowych na Warmii i Mazurach” otrzymał dyplom honorowego członka Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego. W 2003 roku został laureatem

⁵⁸ A. Szorc, *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński*, Olsztyn 1973.

⁵⁹ Zob. I. Makarczyk, *Mikołaj Kopernik w badaniach księdza Profesora Alojzego Szorca (+2010)*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2014, nr 4, ss. 553–567. Tam wykaz wygłoszonych prelekcji przez ks. Szorca odnoszących się do osoby M. Kopernika.

⁶⁰ A. Szorc, *Kanononia warmińska Mikołaja Kopernika*, Przegląd Regionalny, Toruń 1994, nr 10, ss. 13–18.

⁶¹ A. Szorc, *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński*, wyd. 2, Olsztyn 2013. Praca ta była pierwszą w bogatym dorobku ks. prof. Szorca, zaś przygotowanie jej drugiego wydania zwińczyło Jego pracę twórczą i ziemskie pielgrzymowanie.

⁶² A. Szorc, *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan i postulaty badawcze*, Olsztyn 1999. Pracę tę autor przygotował w roku powstania Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, a jego strukturach Wydziału Teologicznego.

⁶³ Ibidem, s. 130–132.

XIII-tej edycji Nagrody Regionalnej im. Michała Langowskiego „za wybitne osiągnięcia naukowe ujmujące przeszłość Warmii, w tym również edycje tekstów źródłowych oraz szczególną umiejętność budzenia zainteresowania historią tej ziemi”. 25 sierpnia 2006 roku ks. prof. Szorc otrzymał wyróżnienie „Przyjaciel Warmii” przyznane przez Stowarzyszenie „Dom Warmiński”. W październiku 2010 roku został laureatem nagrody humanistycznej im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Było to ostatnie wyróżnienie. Dwa miesiące później, a dokładnie 27 grudnia 2010 r., ks. prof. Alojzy Szorc już nie żył. Odszedł niespodziewanie, w pełni sił twórczych i planów badawczych.

Podsumowanie

W dorobku naukowym i popularno-naukowym ks. prof. Alojzego Szorca dotyczącym dziejów Warmii odnotowujemy kilkanaście książek, liczne artykuły oraz wydawnictwa źródłowe. Wszystkie opracowania ks. profesor opierał na gruntownej kwerendzie archiwalnej. Nie był mistrzem małych form, ale obszernych i rzetelnych prac twórczych. Wiele artykułów liczy po 30, 50, a nawet 70 stron. Są to cenne monograficzne opracowania konkretnej problematyki. Wszystkie opracowania ks. prof. Szorca posiadają liczne przypisy, a te często są opatrzone tekstem źródłowym. Do części swoich opracowań załączał też dodatek źródłowy w postaci kilku lub kilkunastu dokumentów ważnych dla danego tematu. Z każdej publikacji ks. profesora historycy mogą czerpać informacje do własnych badań. Wykład myśli jest prosty i logiczny, a jednocześnie ujęty w sposób charakterystyczny dla osobowości autora i ze względu na swoją oryginalność wręcz trudny do naśladowania.

Edycja źródeł warmińskich była drugim działem osiągnięć naukowych ks. prof. Szorca. Pomijając fakt, że osobiście lubił tę pracę, to uważał, że należy wydawać materiały źródłowe dla młodych pokoleń historyków, może już nie tak dobrze obeznanych z językiem łacińskim. Dlatego teksty źródłowe w edycji ks. prof. Szorca są opatrzone dość obszernymi streszczeniami w języku polskim.

Pozostawiony przez ks. prof. Alojzego Szorca dorobek naukowy na trwale wpisuje się do kanonu podstawowych prac dotyczących dziejów nowożytnej Warmii.

Irena Makarczyk, *Beitrag des Theologen Prof. Alojzy Szorc zur Ermland-Historiografie der Neuzeit*

Zusammenfassung

Zu dem wissenschaftlichen und populärwissenschaftlichen Werk des Theologen und Priesters Prof. Alojzy Szorc über die Geschichte Ermlands gehören ein Dutzend von Büchern, zahlreiche Artikel sowie Quellenveröf-

fentlichungen. Alle seine Abhandlungen gründete er auf genaue Archivrecherche. Er war kein Meister von kleinen Abhandlungen sondern von schuf umfassende, von seiner Kreativität zeugende Werke. Viele Artikel bestehen aus 30, 50 und selbst 70 Seiten. Es handelt sich zumeist um wertvolle Monographien, die sich einer konkreten Problematik widmen. Alle Monographien von Prof. Szorc sind mit zahlreichen Anmerkungen, oft mit einem begründeten Quellentext versehen. Ein Teil der Monographien verfügt über Quellenbeilagen in Form von mehreren, mitunter einem Dutzend für das behandelte Thema grundlegenden Anlagen. Von jeder seiner Publikationen können Historiker eine Fülle an Wissen für eigene Forschungen schöpfen. Der logische Aufbau seiner Darstellungen ist klar und einfach, und – zugleich typisch für die Persönlichkeit des Autors – im Hinblick auf seinen eigenen Stil schwer nachzuahmen.

Die Herausgabe von Ermland-Quellen war der nächste wissenschaftliche Erfolg von Prof. Szorc. Abgesehen davon, dass der Priester diese Arbeit liebte, war er der Meinung, dass man die Quelltexte für eine junge Generation von Historikern, die zum Teil mit Latein weniger gut vertraut sind, herausgeben sollte. Aus diesem Grund sind die Quelltexte von Prof. Szorc mit einer Vielzahl polnischer Kurzfassungen versehen.

Das hinterlassene wissenschaftliche Werk des Theologen und Priesters Prof. Alojzy Szorc wird dauerhaft zum Katalog grundlegender Werke über die Geschichte Ermlands gehören.

Übersetzt von *Tomasz Wyzlic*

Irena Makarczyk, *The Contribution of Prof. Alojzy Szorc to Warmian Historiography of the Modern Period*

Summary

The scientific and popular science achievements of Prof. Alojzy Szorc regarding the history of Warmia are represented by a dozen or so books, numerous articles and source publications. All the studies of the professor were based on thorough archival research. He was not a master of small forms, but of extensive and reliable creative work. Many articles have 30, 50 or even 70 pages. These are valuable monographic studies relating to specific issues. All the studies of Prof. Szorc have numerous footnotes, and these are often accompanied by the source text. He also attached a source supplement in the form of several documents relating to a given topic to some of his studies. From each publication, historians were able to obtain information relevant for their own research. The structure of Szorc's thoughts is simple and logical, and at the same time captured the characteristics of the author's personality. Due to its originality, it is difficult to imitate.

The edition of Warmian sources was the second of Prof. Szorc's scientific achievements. Apart from the fact that he was personally invested in this work, he believed that source materials should be published for younger generations of historians, perhaps not so well acquainted with Latin. That is why the source texts in the edition of Prof. Szorc have fairly extensive summaries in Polish.

Prof. Alojzy Szorc's scientific achievements are permanently inscribed in the canon of essential works on the history of modern Warmia.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

dr hab. Irena Makarczyk
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
irena.makarczyk@uwm.edu.pl

Bibliografia

Achremczyk Stanisław, Sorc Alojzy
1995 *Braniewo*, Olsztyn.

Kopiczko Andrzej
2000 *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, cz. 1, Olsztyn.

Makarczyk Irena

2012a *Kromeriana w spuściznie księdza Profesora Alojzego Szorca (1935–2010)*, w: *Marcin Kromer i jego czasy (1512–1589). W 500-lecie urodzin biskupa warmińskiego Marcina Kromera*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 219–233.

2012b *Ksiądz profesor Alojzy Szorc (6 X 1935–27 XII 2010)*, Kościół w Polsce. Dzieje i kultura, Lublin, ss. 365–376.

2014 *Mikołaj Kopernik w badaniach księdza Profesora Alojzego Szorca (+2010)*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4, ss. 553–567.

Makarczyk Irena, Szorc Alojzy

2008 *Warmia w dobie „potopu” szwedzkiego 1654–1660. Protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej, korespondencja i akta*, oprac. A. Szorc, I. Makarczyk, Olsztyn.

2015 *Protokoły posiedzeń warmińskiej kapituły katedralnej z czasów Mikołaja Kopernika (1499–1543)*, zebrał A. Szorc, do druku przygot. I. Makarczyk, Olsztyn.

Szorc Alojzy

1965 *Losy biskupstwa warmińskiego w dobie wojny północnej (1700–1711)*, *Studia Warmińskie*, t. 2, ss. 65–93.

1966 *Diaspora diecezji warmińskiej za biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1698–1711)*, *Studia Warmińskie*, t. 3, ss. 46–77.

1967a *Articuli iurati Andreae Chrisostomi Załuski episcopi Varmiensis*, *Studia Warmińskie*, t. 4, ss. 555–558.

1967b *Z działalności kościelnej biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego na Warmii (1698–1711)*, *Studia Warmińskie*, t. 4, ss. 35–62.

1968 *Relacje biskupów warmińskich XVII i XVIII wieku do Rzymu o stanie diecezji*, *Studia Warmińskie*, t. 5, ss. 201–239.

1969 *Fundacja biskupa Teodora Potockiego*, *Studia Warmińskie*, t. 6, ss. 211–242.

1970 *Stanisław Hozjusz a reformacja w Elblągu*, *Studia Warmińskie*, 1970, t. 7, ss. 35–88.

1972 *Poszukiwanie hozjanów w archiwach europejskich*, *Biuletyn Informacyjny PostulATORSKIEGO OŚRODKA STUDIÓW*, nr 11(71), ss. 134–135.

1973a *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński*, Olsztyn.

1973b *Ocena znalezionych hozjanów w Szwecji*, *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne*, nr 4, ss. 220–221.

1976 *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 5: 1564, oprac. Alojzy Szorc, *Studia Warmińskie*, t. 13, ss. 686.

1978 *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 6: 1565, oprac. Alojzy Szorc, *Studia Warmińskie*, t. 15, ss. 647.

1983 *Stanisław Hozjusz jako rzecznik interesów polskich i katolickich w Prusach*, *Studia Warmińskie*, (1991), t. 20, ss. 169–187.

1984a *Wiktoria wiedeńska i jej echa na Warmii*, *Studia Warmińskie*, t. 21, ss. 201–234.

1984b *Wilkierze warmińskie*, *Studia Warmińskie*, t. 21, ss. 6–75.

1987 *Sluga Boży Stanisław Hozjusz*, w: *Polscy Święci*, t. 12, ss. 9–91.

1988 *Z problematyki edytorskiej korespondencji Hozjusza*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, t. 33, ss. 147–165.

1990 *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn.

1991 *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn.

1993 *Statuty kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście z 1583 roku*, *Studia Warmińskie*, t. 30, ss. 163–193.

1994a *Kanonია warmińska Mikołaja Kopernika*, *Przegląd Regionalny*, Toruń, nr 10, ss. 13–18.

1994b *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 4, ss. 395–414.

1995a *Dzieje parafii katolickiej w Królewcu 1614–1650*, *Studia Warmińskie*, t. 32, ss. 129–183.

1995b *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, ss. 15–44.

1995c *W sprawie włączenia Warmii do Polski w 1466 roku*, w: *Studia Historyczne z XIII–XV wieku*, red. J. Śliwiński, Olsztyn, ss. 143–150.

- 1996a *Królowie polscy z dynastii saskiej wobec Warmii, w: Między barokiem a oświeceniem: nowe spojrzenie na czasy saskie*, red. K. Stasiewicz, S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 125–132.
- 1996b *Stefan Sadorski (1581–1640). Fundator Świętej Lipki*, Olsztyn.
- 1997a *Biskup Ignacy Krasicki wobec kasaty jezuitów na Warmii (1773–1780)*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, ss. 58–65.
- 1997b *Warmińskie seminarium diecezjalne w trudnym stuleciu 1772–1872*, Studia Warmińskie, t. 34, ss. 151–176.
- 1997c *Życie codzienne na dworze biskupów warmińskich (na przykładzie dworów Stanisława Hozjusza i Marcina Kromera)*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 7–30.
- 1998 *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór*, Olsztyn.
- 1999 *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan i postulaty badawcze*, Olsztyn.
- 2001a *Andrzej Batory jako koadiutor Marcina Kromera 1584–1589*, Forum Teologiczne, t. 1, ss. 237–283.
- 2001b *Artykuły zaprzysiężone biskupa warmińskiego Andrzeja Batorego z 1585 roku*, Echa Przeszłości, t. 2, ss. 179–197.
- 2002a *Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie – jego zawartość i znaczenie*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 76–85.
- 2002b *Artykuły zaprzysiężone (articuli iurati) Ignacego Krasickiego, Frombork 3 I 1767*, w: *Ignacy Krasicki na Warmii 1766–1772*, cz. I, oprac. A. Szorc, Olsztyn, ss. 132–138.
- 2002c *Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku*, Echa Przeszłości, t. 3, ss. 49–66.
- 2002d *Familiarność między biskupem a kanonikiem na przykładzie korespondencji Jana Stefana Wydźgi a Zachariaszem Janem Szolcem*, w: *Między barokiem a oświeceniem – sarmacki konterfekt*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 95–110.
- 2002e *Ignacy Krasicki na Warmii 1766–1772. Przekazy źródłowe*, cz. I: 1766–1768, cz. II: 1769–1772, Olsztyn.
- 2002f *Rywalizacja katolików z luteranami o kościół św. Mikołaja w Elblągu 1520–1621. Źródła do dziejów reformacji w Prusach Królewskich*, zebrał i oprac. ks. A. Szorc, Olsztyn.
- 2004 *Ingresy biskupów warmińskich*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich – obchody rocznicowe i świąteczne*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 14–19.
- 2005a *Deutsch-polnische Kooperation bei der Edition von Quellen zur Geschichte Ermlands*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermland, Münster 2007, Bd. 52, ss. 227–244.
- 2005b *Dzieje parafii katolickiej w Królewcu 1650–1780*, cz. 1, Mrągowskie Studia Humanistyczne, (2005/2006), t. 5/6, ss. 36–92.
- 2005c *Protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej z czasów Mikołaja Kopernika*, w: *Castri Dominae Litterae Annales*, vol. II: Poszukiwanie grobu Mikołaja Kopernika, red. J. Gąsowski, Pułtusk, ss. 179–197.
- 2005d *Rola dziejowa kardynała Stanisława Hozjusza*, w: *Kardynał Stanisław Hozjusz (1504–1579) – osoba, myśl, dzieło, czasy, znaczenie*, red. S. Achremczyk, J. Guzowski, J. Jezierski, Olsztyn, ss. 99–111.
- 2005e *Ustawodawstwo Warmii*, w: *Tożsamość współczesnej Warmii*, red. M. Dziugiel-Łaguna, M.M. Łonyszyn, M. Pawelec, Lidzbark Warmiński, ss. 9–16.
- 2006 *Jan Hozjusz 1502–1595 brat kardynała, starosta dobromiejski*, w: *Nad Bałtykiem, Pregolą i Lyną XV–XX wiek. Księga Pamiątkowa poświęcona Jubileuszowi 50-lecia pracy naukowej Profesora Janusza Jasińskiego*, red. Z. Rondonańska, Olsztyn, ss. 12–43.
- 2008a *Biskupi warmińscy w Lidzbarku 1350–1795*, w: *Historia Lidzbarka Warmińskiego*, t. 1, red. K. Mikulski, E. Borodin, Lidzbark Warmiński, ss. 143–219.
- 2008b *Stanisław Hozjusz (1504–1579), biskup warmiński w latach 1551–1579*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn, ss. 149–168.
- 2009a *Biskup wileński Walerian Protaszewicz Szuszkowski we współpracy z biskupami warmińskimi Stanisławem Hozjuszem i Marcinem Kromerem w dziele potrydenckiej odnowy Kościoła*, w: *The ecumenical council of Trent (1545–1653) and the culture of Lithuania*, red. L. Jovaisa, Wilno, ss. 46–63.
- 2009b *Marcin Kromer (1512–1589) – dyplomata spraw pruskich*, w: *Historia–Archiwistyka–Informacja naukowa*, red. M. Świgoń, Olsztyn, ss. 99–112.
- 2009c *Monumenta Historiae Warmiensis – seria źródeł do dziejów Warmii opublikowanych w latach 1860–1937 i jej wydawcy*, Echa Przeszłości, t. 10, ss. 161–190.
- 2010 *Wybór biskupa warmińskiego przez Kapitułę Warmińską w teorii i praktyce*, w: *Warmińska Kapituła Katedralna. Dzieje i wybitni przedstawiciele*, red. A. Kopiczko, J. Jezierski, Z. Żywica, Olsztyn, ss. 233–255.
- 2011 *Sługa Boży Stanisław Hozjusz*, wyd. 2, Olsztyn.
- 2013 *Mikołaj Kopernik kanonik warmiński*, wyd. 2, Olsztyn.

Szorc Alojzy, Kopiczko Andrzej

1995 Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”. Zarys dziejów, Olsztyn.

Ustawa krajowa

2010 Ustawa krajowa biskupa Adama Stanisława Grabowskiego z 4 lipca 1766 roku, wstęp J. Kielbik, tłum. M.I. Sacha, Olsztyn.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO